

ביאורים

היום נתעסק בשאלת יסוד באמונה, שהיא הבסיס לעבודת ה': שאלת מקומה של הבחירה. שאלה זו יסודית עד כדי כך, שהנפש קוראת לו "הגדול שבמדעים".

מצד אחד, מפורש בתורה עניין בריאת ה' את העולם, והשגחת ה' המתמדת על כל מה שקורה. אין שום כוח שיכול לפעול מעצמו, את הכל הקב"ה ברא, מקיים ומנהיג, והוא קובע וגוזר כל מה שיקרה עם כל יצור בעולם. השם "אלוהים" פירושו שהקב"ה הוא בעל הכוחות כולם [שולחן ערוך אורח חיים ה, א], ואין שום כוח בעולם חוץ ממנו. עניין זה הוא עקרוני כל כך, כי אין סופיותו של הקב"ה, כמו שאנו אומרים: "בלי ראשית בלי תכלית" [מתוך הפיוט אדון עולם], מכריח את ההבנה הזאת שאין שום כוח מבלעדיו, כי אם יש כוח כזה - זה מוכיח שיש כביכול מוגבלות לבורא, שלא הכל ביכולתו.

אם כך, הפסוקים המדברים על שחר ועונש אינם מובנים. איך שייך שיהיה אדם צדיק ויהיה אדם רשע? הרי הכל מוכתב מלמעלה, והצדיק הוא כזה כי בשמיים עשו אותו כזה, והרשע מרשיע כי כך נגזר עליו, ואיך אפשר לתת שכר לצדיק ועונש לרשע?

אך הבחירה היא דבר הכרחי. היא תכלית הבריאה. הקב"ה ברא אותנו כדי שנידבק בדרכיו, שנבחר בטוב ועל ידי כך נזכה לטוב ה'.

ואם נאמר שהכל באמת בידי שמיים חוץ מבחירתו של האדם, כמו שאכן חז"ל אמרו: "הכל בידי שמיים, חוץ מיראת שמיים" [ברכות לג, ב], אם כן יש כוח בבריאה שהוא כביכול אינו בשליטת הקב"ה, וזה כבר אמרנו שלא ייתכן.

הרחבות

• כיצד מבררים עניינים עמוקים באמונה

רפאני האל ממנו על ידיך. רבנו בחיי עוסק בשאלת הידיעה והבחירה, וכפי העולה מדבריו עניין זה מטריד את מנוחתה של 'הנפש', והיא מחפשת מענה אצל 'השכל'. כדרכו של רבנו בחיי נהגו ראשונים רבים, שביקשו מענה פילוסופי לשאלה זו. לעומת זאת הרב קוק מסביר שבדרך שכזו לא ניתן להגיע להשגה שלימה של מורכבות ההנהגה האלוהית. תפיסתו של השכל באלוהות היא חיצונית וגסה, ומשום כך הוא אינו יכול להשיג את האופן שבו החוקים האלוהיים משתלבים אלו עם אלו. השכל מסוגל להשיג את ההכרח שבידיעה ואת ההכרח שבבחירה, אך אינו מסוגל להשיג את השילוב ביניהם: "הפילוסופי שהשיג את החוק המוסרי הכללי של העולם וזהו כל יסוד ידיעת האלוהות אצלה, לא יכלה לבוא עד העומק הפרטי, איך כל האיכות והכמות המוסרית שבנפש האדם היא מופיעה מהחוק העליון הזה... וחופש הרצון והבחירה וצדדי החיוב וההכרח שיש בזה, בין באדם בין בעולם, כולם אחוזים בכונניות (בסדר והתאמה) נפלאות, שהן הולכות ומתגלות לפרטיהם ופרטי פרטיהם בסוד ד' ליראיו" [אורות הקודש, מוסר הקודש טז]. את המענה לשאלות העמוקות, מוצא הרב קוק אצל "צדיקים כבירי כוח", הקשורים באורח חייהם ובפנימיות נפשם לאלוהים, ומתוך כך משיגים הם בציור נפשם את האופן שבו הוא פועל ומתגלה בעולם. (ראה גם הרחבה - יום כ"ט אב)

פרק שמיני

אמרה הנפש: התעסקת ברפואתי, והעלית ארוכותי, והוכחתני, והגדלת והשקפת באורך על רפואתי, וגלית חשכת האולת מעלי. אלא שגשאר עלי עדין ממפסדי עבודת האלהים ענין אחד, אם תרפאני ממדוהו ותסיר ממני דאגתו, אנצל מן הגדול שבמדעים, ואהיה קרובה לרפואה מפל נגעי.

אמר השכל: ומה הוא הענין שהוא אצלך פאשר זכרת?

אמרה הנפש: מה שמצאתי בספרים מענין ההכרח והגזרה והממשלה והחפץ, שהכל לאלהים בכל מה שברא מקופא° וצומח וחי ומדבר°, כמו שכתוב (תהלים קלה, ו): "כל אשר חפץ יי עשה בשמים ובארץ", ואמר (שמואל א ב, ו): "יי ממיית ומחיה מוריד שאול ויעל, יי מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם", ואמר (איכה ג, לו): "מי זה אמר ותהי יי לא צוה°, מפי עליון לא תצא הרעות והטוב°, ואמר (ישעיה מה, ז): "יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא רע", ואמר (תהלים קכז, א): "אם יי לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו אם יי לא ישמר עיר שוא שקד שומר", ואמר (תהלים קכז, ב): "שוא לכם משכמי קום מאחרי שבת אכלי לחם העצבים פן יתן לידידו שנא°, והרבה ממה שדומה לזה, מה שיורה כלו, כי האדם ושאר החיים הכינם הבורא לזיון° העולם הזה, ואם יניעם°, יגועו ברשותו ונחו ויכלתו, ואם יניחם, ינחו ממעשיהם, כמו שכתוב (איוב לד, ט): "והוא ישקיט° ומי ירשיע°, ואמר (תהלים קד, ט): "תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם° יגועון ואל עפרם ישובו". וכל דברי הראשונים בכל ספר מודים על הענין הזה מבלי מחלוקת בו.

ונמצא בספר התורה מה שחולק עליו, מה שמוזר כי המעשים הנראים מן האדם נתונים ברשותו, והוא בוחר בהם בחפצו, והם הווים ברצונו ובחירתו, ועל כן התחייב בגמול ובענש על העבודה ועל העברה, והוא מה שאמר הכתוב (דברים ל, ט): "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע", ואמר (דברים ל, ט): "ובחרת בחיים", ואמר (מלאכי א, ט): "מיצדכם היתה זאת", ואמר (איוב לד, יא): "כי פעל אדם ישלם לו", ואמר (משלי יט, א): "אולת אדם תסלף דרכו". וכל מה שיש בספרנו מתורה ומצוות° ומוסר מורה על ברור הענין הזה, וכן מה שיש בו מגמול העבודה וענש העברה, הכל מורה כי מעשי האדם מנחים אליו°, וכי כבוד האלהים נקי מטובתו ורעתו° וצדקותו ומעוותיו.

והענין אצלי קשה, והפיק° בין שני הענינים קשה מאד, ואם יש רפואה למדוה הזה, רפאני האל ממנו על ידיך.

ההכרח והגזרה והממשלה והחפץ - ה' שליט בכל הנעשה בעולם, והוא גוזר על המאורעות כפי רצונו. מקופא - דומם. ומדבר - בני אדם. יי לא צוה - בתמיהה. לא תצא הרעות והטוב - בתמיהה. פן יתן לידידו שנא - יתן ה' פרנסה למי שעוסק בתורה ומדיד (ידידו) שינה מעיניו. לזיון - למלא ולישב את העולם. יניעם - מלשון תנועה. והוא ישקיט - ה' גוזר שינוח ויקוט. ומי ירשיע - מי ביכולתו להניע. תוסף רוחם - תאסוף את רוחם במיתתם. מתורה ומצוות - עצם הציווי מלמד שיש לאדם בחירה חופשית במעשיו. מנחים אליו - מסורים לאדם עצמו. נקי מטובתו ורעתו - ה' לא מכריח וקובע את מעשי האדם הטובים והרעים. והפיק - למצוא ישוב לסתירה.

להצלחת בני ואורה שמאי וכל יוצאי חלציהם הי"ו
לעילוי נשמת מו"ר הרב דוד בן הרב יוסף יוזפא הכהן (הרב הנזיר) זצ"ל

הגורם לכל החולאים

הכל בידי שמיים

ביאורים

אתמול ראינו את הסתירה שלכאורה קיימת בין היכולת הבלתי מוגבלת של הקב"ה לבין הבחירה המצויה בידי האדם.

עוד לפני שפורש את תשובתו, רבנו בחיי, מציין שעניינו רואות ששני הצדדים קיימים במציאות. רואים אנו אצל האדם, שלא כל מה שהוא בוחר לעשות הוא מצליח לממש, ולא הכל תלוי בו - אם כן גם לאדם אין בחירה באופן שלם. אלא שהקב"ה ברצונו נתן מקום לאדם להחליט כפי רצונו, ובמקום הזה באמת האדם בוחר איך לנהל את מעשיו. אך היכן שהקב"ה חפץ שלא ליתן לאדם בחירה - הוא מונע מהאדם את הבחירה ומנהל את האדם כפי רצונו.

אך מהו בדיוק היחס בין שלטון ה' בעולם לבין הבחירה? לכך מביא רבנו בחיי כמה תשובות: הדעה האחת סוברת שכל מעשי האדם תלויים בבחירתו, והקב"ה אינו מתערב בהם, ועל כן הוא נענש כשחוטא ומקבל שכר כשהולך בדרך הישר. אגב, דעה דומה לזו היא דעת הרמב"ם. הדעה השנייה סוברת שבוודאי שכל מעשי האדם מיוחסים אך ורק לקב"ה, והוא הקובע כל דבר איך יעשה ומתי יעשה. אך את השכר והעונש באמת אין שכלנו מבין, כמו שאיננו מבינים מתי הקב"ה מעניש ומתי לא, לפי איזו מידה הוא מעניש בכל חטא וכדומה. הקושי על דעה זו הוא ברור, שבפסוקים שהביא רבנו בחיי מפורש עניין הבחירה, לדוגמא: "רָאָה נַתְתִּי לְפִנְיָךְ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע, וּבַחֲרַת בְּיָמֶיךָ" (דברים יא, כו).

הדעה השלישית היא המאזנת בין שתי הדעות הקיצוניות, ואומרת שיש לאדם יכולת בחירה לנהל את מעשיו כפי רצונו, וכמו כן הקב"ה משגיח על הכל והכל מונהג על ידיו.

אין אנו מבינים כיצד יתכנו שני הדברים כאחד, כי מפאת קטנות השגתנו את גדולת ד' אין שכלנו יכול לתפוס דבר זה, אך אנו צריכים לדעת שכך הם הדברים.

הרחבות

משמעות חוסר ההבנה

בסכולותנו בו פנים מאפני הטובה. רבנו בחיי מסביר שאיננו מבינים את היחס בין הידיעה לבחירה, מכיוון שמדובר בסוד. גם הרמב"ם כותב: "שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים", ומבאר: "שהקב"ה אינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהן ודעתם שנים, אלא הוא יתברך שמו ודעתו אחד. ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו" [הלכות תשובה ה, ה].

הראב"ד מקשה על דברי הרמב"ם: "לא נהג זה המחבר מנהג החכמים, שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק".

תירוץ לקושיית הראב"ד אנו מוצאים בדברי הרבי מלובביץ: ניתן להמשיל את הדבר לציור שאינו מובן. למרות שהאדם המתבונן בציור מקשה עליו קושיות, ברור שהציור קיים כפי שהוא. כך גם פה, יכולת הבחירה של האדם היא דבר קיים, אף שיש לנו קושיות עליה. ככל שנעמיק יותר בכך שאיננו מסוגלים להבין את ידיעת ה' כפי שאומר לנו הרמב"ם, נתייחס לציור בצורה טובה יותר, ובכך נעמיק את היחס בינינו לבין ה'. לפי דברים אלו, בדברי הרמב"ם ישנה תשובה לשאלה ולא דרישה להאמין בלא הבנה [שער היחוד והאמונה מהדורת לוי' עמ' 306-307].

אָמַר הַשֶּׁכֶל: אין בְּמָה שֶׁזָכַרְתָּ מִקִּשֵׁי הַהִפְקָה בֵּין שְׁנֵי אֱלוֹ הָעֵינִינִים הַנִּמְצָאִים בְּסִפְרֵים גְּדוֹל מִמָּה שֶׁיִּמְצָא מִמּוֹנוּ בַּדֶּרֶךְ הַבְּחִינָה. והוא מה שֶׁאֲנַחְנוּ רֹאִים מִמְעֵשֵׁי הָאָדָם, שִׁיְהוּ כְּפִי דַעְתּוֹ וְחִפְצוֹ בְּקִצַּת הָעֵתִים, וְיִהְיֶה שְׁלֵא כְּרָצוֹנוּ וְכִנְתּוֹ בְּקִצַּתָם, וְהֵם יוֹרוּךְ, כִּי יֵשׁ לְבוֹרָא יִתְעַלָּה מִמְשַׁלְתַּת עֲלָיו, וְיִשְׁהוּא תַּחַת מֶאֶסְרוֹ, יִתִּיר לוֹ מִה שֶׁיִּחְפֹּץ וְיִמְנַעְהוּ מִמָּה שֶׁאִינוּ חִפְצֵי. וְיִרְאֶה לָךְ מִמּוֹנוּ זֶה גַם בְּתַנּוּעַת לְשׁוֹנוֹ וְשִׁמְעוֹ וְרֹאוֹתוֹ. וְאֵינִי רֹאֶה אַחַר כֵּן, שֶׁהַגְּמוּל וְהַעֲנֵשׁ עוֹבְרִים עֲלָיו כְּפִי מַעֲשָׂיו וְתַנּוּעוֹתָיו לְעַבּוּדַת הָאֱלֹהִים וְלַהֲמָרוֹתוֹ.

וְכַבֵּר אַרְכּוֹ מִחֲלֻקוֹת הַחֲכָמִים בְּאֶפְנֵי הַהִפְקָה בֵּין הַהֲכָרְחָה וְהַצְדָּקָה.

מָהֵם מִי שֶׁאָמַר, כִּי כָל הַמַּעֲשִׂים הָאֲנוּשִׁים הוֹלְכִים כְּחִפְצֵי הָאָדָם בְּהֵם וְיִכְלָתוּ וְכֹחוֹ, מִסֵּר אֱלֹהִים בְּיָדוֹ עֵינֵיהֶם וְהִשְׁלִיטוּ בְּהֵם, וְכִי כְּבוֹד הָאֱלֹהִים נָקִי מֵהֵם, וְעַל כֵּן הַתְּחִיב עֲלֵיהֶם הַגְּמוּל וְהַעֲנֵשׁ.

וּמָהֵם מִי שֶׁמְשִׁיבֵם הַמַּעֲשִׂים הָאֲנוּשִׁים וְזוֹלָתָם אֶל הַבוֹרָא יִתְבַּרְךָ, וְאָמַר, כִּי כָל תַּנּוּעָה הַמִּתְחַדֶּשֶׁת בְּעוֹלָם מִמְדַּבֵּר וְדוֹמֵם הִיא בְּרִשׁוֹת הַבוֹרָא יִתְבַּרְךָ וְגִזְרֹתוֹ וְדִינוֹ וְתַחַת מֶאֶסְרוֹ, וְאֵין נִמְלֵט מִמּוֹנוּ כְּשֶׁעָרָה, לֹא פְחוֹת מִמֶּנָּה וְלֹא לְמַעַלָּה הִימְנָה. וְכֹאשֶׁר הִקְשׁוּ עֲלֵיהֶם בַּדֶּרֶךְ הַגְּמוּל וְהַעֲנֵשׁ, אָמְרוּ: עֵינֵינוּ הַגְּמוּל וְהַעֲנֵשׁ אֵין אֵנּוּ יוֹדְעִים צוּרְתּוֹ וְלֹא מֵהַלְכֵי דִינָיו, וְהָאֱלֹהִים צָדִיק וְלֹא יַעוּל, וְנֶאֱמָר בְּמָה שֶׁיַּעַד מִן הַגְּמוּל וְהַעֲנֵשׁ וְלֹא יַעֲבֹר, נַחֲלָשׁוֹ דַעְוֵתֵינוּ מֵהַשִּׁיג כַּח הַיּוֹת חֲכָמָתוֹ, וְצָדָקוֹ יוֹתֵר גְּלוֹי וְחִסְדּוֹ נְרָאָה יוֹתֵר, מִמָּה שֶׁנַּחֲשָׁדְהוּ בְּדִינָיו, אֵין אֱלוֹהַּ מִבְּלַעְדָּיו.

וּמָהֵם מִי שֶׁרָאָה לְהֶאֱמִין בְּשֵׁתֵי הַדַּעְוֹת: הַהֲכָרְחָה וְהַצְדָּקָה, וְאָמַר, כִּי הַמַּעֲמִיק בְּהֵם אֵינוֹ נֹצֵל מִחֲטָא וּמִכְשׁוֹל עַל אִיזָה דֶּרֶךְ שֶׁיִּסְבֹּר אוֹתָם. וְאָמְרוּ: הַנְּכוּן, שֶׁנַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה מִי שֶׁיֶאֱמִין כִּי הַמַּעֲשִׂים מְנַחִים לְאָדָם, וְיִגְמַל וְיַעֲנֵשׁ עֲלֵיהֶם, וְנִשְׁתַּדֵּל בְּכָל אֲשֶׁר יוֹעִילֵנוּ אֶצֶל הַבוֹרָא בְּשֵׁי הָעוֹלָמִים, וְנִבְטַח בְּאֱלֹהִים בְּטַחֲוֹן מִי שֶׁהַתְּבַרֵּר אֶצְלוֹ כִּי מִמְשַׁלְתַּת כָּל הַמַּעֲשִׂים וְהַתַּנּוּעוֹת, וְהַתּוֹעֵלַת וְהַנְּזָק, בְּגִזְרַת יְיָ וְרִשׁוֹתוֹ וּבְמֶאֶמְרוֹ, וְכִי לֹאֵל יִתְבַּרְךָ הַטַּעֲנָה הַנִּצְחָתָה עַל הָאָדָם, וְאֵין טַעֲנָה לְאָדָם עַל הָאֱלֹהִים יִתְבַּרְךָ.

וְהַדַּעְתָּ הַזֹּאת קְרוּבָה אֶל דֶּרֶךְ הַהֲצָלָה מִכָּל אֲשֶׁר קָדַם זְכָרוֹ, כִּי מִן הָאֲמֵת וְהַנְּכוּנָה, שֶׁנּוֹדָה בְּסִכְלוֹת בְּדִבְרֵי הַזֶּה מִחֲכָמַת הַבוֹרָא יִתְבַּרְךָ, מִפְּנֵי חֲלִישׁוֹת דַּעְתָּנוּ וּמִקְעוּט הַכֶּרְתָּנוּ. וּבְסִכְלוֹתֵנוּ בּוֹ פְּנִים מֵאֶפְנֵי הַטּוֹבָה, וְלִזְהָרָה נַעֲלָם מִמּוֹנוֹ, וְאֵלוֹ הִיָּתָה לָנוּ בְּעַמְדָנוּ עַל הַסּוּד הַזֶּה וְתַקְנָהוּ, הִיָּה הַבוֹרָא מְגַלָּה אוֹתָהּ לָנוּ.

הַבְּחִינָה - ההתבוננות בעולם. **שִׁיְהִי** - יתממשו ויצליחו. **בְּקִצַּתָם** - לפעמים. **יִתִּיר לוֹ** - יאפשר לו להצליח. **שִׁיְחִפֵּץ** - שירצה ה'. **אֲחֵר כֵּן** - מצד שני. **שֶׁהַגְּמוּל וְהַעֲנֵשׁ** - האדם מקבל שכר ועונש לפי פעולתו ומכאן שיש לאדם בחירה לפעול כרצונו. **בְּאֶפְנֵי הַהִפְקָה** - דרכי יישוב הסתירה. **בֵּין הַהֲכָרְחָה** - ההבנה שהאדם מוכרח במעשיו וללא בחירה. **וְהַצְדָּקָה** - השכר והעונש המורים על בחירת האדם. **מָהֵם** - מן החכמים. **שֶׁמְשִׁיבֵם** - מייחס. **הִקְשׁוּ עֲלֵיהֶם וכו'** - אם הכל מוכרח, מדוע האדם נענש על מעשיו הרעים שנעשו ללא בחירתו. **נַחֲלָשׁוֹ דַּעְוֵתֵינוּ** - אין בכוח השכל האנושי להשיג את חוכמת הקב"ה בהנהגתו את עניין השכר והעונש. **שֶׁנַּחֲשָׁדְהוּ** - בחוסר צדק. **לְהֶאֱמִין בְּשֵׁתֵי הַדַּעְוֹת** - שתי התפיסות נכונות. **מִחֲטָא** - מטעות. **מְנַחִים לְאָדָם** - מסורים לבחירת האדם. **הַטַּעֲנָה הַנִּצְחָתָה** - שהרי הבחירה ביד האדם לעשות רע ולהיענש. **וּבְסִכְלוֹתֵנוּ בּוֹ** - חוסר יכולתנו להבין זאת אף היא לטובתנו. **וְלִזְהָרָה** - ולכן. **הַסּוּד הַזֶּה** - הבנת היחס בין ההכרח לצדק. **תַּקְנָהוּ** - תועלת.

ביאורים

כאן הגענו להכרעה מהי התשובה הברורה ביותר על ענין הגזרה והבחירה. היום נעמיק בשתי נקודות הקשורות במידת הענווה כאשר מתעסקים בלימוד אמונה.

הנקודה הראשונה היא שהקב"ה ברא אותנו עם שכל מוגבל. אין אנחנו יכולים להבין בעניינים שהם מעבר לעולם המושגים שלנו. אם הקב"ה עשה את זה כך שאיננו יכולים להבין את זה - כנראה כך עדיף, כי אם היתה לנו תועלת בהבנת דבר זה - הקב"ה היה מגלה זאת לנו. לא הכל אנחנו צריכים לדעת, ולפעמים אם נדע דברים שאיננו צריכים לדעת - הם יזיקו לנו. על כן מביא רבנו בחיי משל לשמש, שמי שמנסה להביט בה בלי מסכים חוצצים יכול להיפגע ממנה. כאשר אנחנו מבינים את הנהגת ה' - זה יכול לקרב אותנו אליו ולהשלים את אמונתנו, אך כאשר אנחנו מנסים להבין דברים שאין ביכולתנו להבין - זה עלול להביא אותנו להבנות מוטעות ולהתרחקות מה'.

הנקודה השנייה היא שיש הרבה מושגים בעולם שאיננו מבינים, ואנחנו מסתדרים עם אי ההבנה הזאת. לדוגמה: רבנו בחיי מביא כלים שונים שהיו בזמנו, שלכאורה אופן פעולתם מנוגד לשכל, אך כיוון שבעינינו אנחנו רואים שזה עובד - איננו יכולים להכחיש את העובדה. אותו הדבר בנושא שלנו. אנחנו יכולים לחיות גם אם אי הבנה, ולכן אנחנו צריכים לדעת שכנראה יש דברים שאין ביכולתנו להבין.

הרחבות

• מה צריך לחקור ומה לא ניתן לחקור

אין מן התמיה שלא ידע מהלכי הגזר והצדק ממשפטי הבורא יתעלה. רבנו בחיי מלמדנו שכפי שאיננו משיגים עניינים מסוימים במדעי הטבע, כך על אחת כמה וכמה ישנם דברים שאיננו מצליחים להשיג באלוהות. יחד עם דבריו של רבנו בחיי על חולשת שכלנו בהשגת האלוהות יש לזכור את התחומים שבהם החקירה אפשרית ואף ראויה. על עניין זה מעמידנו רבנו בחיי בן אשר שמבחין בין שני תחומים שונים בחקר האלוהות: החקירה בעצמות ה' - שהיא אינה אפשרית, והחקירה אחר מלכות ה' והאופן שבו הוא מתגלה בעולם - שהיא רצויה ואפשרית: "העניין הגדול הזה נכלל בפסוק אחד מספר משלי, והוא זה: 'כבוד אלוהים הסתר דבר, וכבוד מלכים חקור דבר' [משלי כה, ב]. שלמה המלך ע"ה גלה לנו בזה על ידיעת ה' יתברך, שהוא שני חלקים: נמנע ואפשר. הנמנע הוא החקירה על השגתו מצד עצמו ומהותו, ועל זה אמר: 'הסתר דבר'. האפשר הוא חקירת מלכותו מצד דרכיו ופעולותיו, ועל זה אמר: 'וכבוד מלכים חקור דבר' [פירוש על התורה, הקדמה לפרשת בראשית]. לעומת החקירה בעצמות ה' החורגת מתחום אפשרות ההבנה של האדם בעצם היותו נברא, החקירה באופן ההתגלות של ה' בעולם מהווה בירור משמעותי הנוגע לחייו של האדם שעל ידו ניתן להתרומם לקרבת אלוהים.

והדמיון הקרוב בזה מה שאנו רואים מענין חלש הראות, שאין לו תועלת באור השמש עד שישים מסך דק בינו ובין עיניו. וכל אשר יהיה החלי בעיניו יותר גדול, תהיה תקנתו במסך יותר עבה, וכל אשר יקל החלי מעיניו, יהיה המסך הדק יותר ראוי לו.

ועוד, כי אנו רואים ברב המלאכות הגופניות פעלות, אלו לא היינו רואים אותן בעינינו, והיה דברן מגיע אלינו, היינו ממהרים להקזיב המגיד בו עליהן, כמו האסטרוֹלֹב שהוא מאזני החושים, שאלו לא השגנוהו בראותנו, ויגיד לנו מגיד צורתו ודמותו, ומה שישג בו מתנועות הגלגלים, ומקומות הכוכבים, וכיון השעות של כל עת ועת מעתי השנה, וידיעת מרחקי הדברים החלוקים, והרבה מן הדברים שאינם ידועים, לא נתבררה במחשבתנו ולא עלתה ברעיונו צורתו.

וכן מה שהוא יותר קרוב אלינו מן הכלים שמשפתיים בהם המון בני אדם, הפלס, כי לולא השגת חוש ראותנו אותו, לא היה מתקיים בנפשותינו שישקל שקל הצדק במאזנים שאחד מחלקיהם יותר ארוך מן השני. ומן התמה, שישקלו בו שקלים רבים נחלקים בחסר וביתר באבן אחת.

ומה שמשפתיים בו בני אדם יותר, תנועת האבן העליונה מאבני הרחים בסבוב שוה, באמצעים חלשים, מניעים אותם המים. וכשאנו משליכים אבן קטנה בשטף המים הנגרים, לא היתה מתעקפת שעה עד שהיה מגיע לתחתיהם, וברחים ממשקל האבן כפלים רבים, וכח האמצעים שיגיעו הרחים בעבורם פחות מלח השטף הרבה. ואלו הגיד לנו מגיד, ולא היינו רואים הדבר בעינינו, היינו ממהרים להכחיש ולהשיב על דבריו, וזה מפני מעוט ידיעתנו בסודי היצירה, וחלישות הכרתנו בשרשי הנמצאים ותולדותיהם וטבעיהם וכחותם המתבדדים.

ומי שהוא בסכלות אשר ספרנו בדבר שהוא בין ידיו תדיר, אין מן התמיה שלא ידע מהלכי הגזר והצדק ממשפטי הבורא יתעלה, אשר הם נעלמים ונעלים כמה שזכרנו עד אין קץ. ובכמותו אמר דוד עליו השלום (תהלים קלא, א): "י לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדלות ובנפלאות מפני". ואמר אחר זה מה שדומה לו מהמסר אל האלהים במאמרו (תהלים קלא, ב): "אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמל עלי אמו כגמל עלי נפשי".

ככל שרמת קושי הראייה גבוהה - הצורך במסך מהשמש יגדל

הרבה דברים היינו מכויבים אילולא ראינו בעינינו

אדם לא ידע משפטי הבורא

והדמיון - הדוגמה. חלש הראות - מי שראיתו חלשה. לו - הנמשל: חולשת שכלנו מצריכה מסך, שלא נוכל להבין את חוכמת ה' בהנהגת ההכרח והצדק, המסך נועד שלא נזקק להקזיב - להכחיש. האסטרוֹלֹב - מכשיר אסטרונומי לראיה בכוכבים. הפלס - מכשיר שקילה המופעל ע"י משקולת אחת שנעה על אחד הצירים. מניע - שוקע. לתחתיהם - ומכאן שמשקל האבן כבד מן המים. שהוא בין ידיו - הדוגמאות שהוזכרו הן ממכשירים המצויים בידי האדם ובכל זאת קשה להבין את דרך פעולתם. שויתי ודוממתי - השוותי ודימיתני את עצמי.

ביאורים

בפרק הקודם התברר שאמנם העולם מתנהל על פי גזירה אלוהית, וברצונו הוא ברא ומקיים את כל העולם, מכל מקום בתוך המסגרת שיצר ה' - ישנו מקום לבחירה של האדם, והאדם מקבל שכר על פי מעשיו. איננו יכולים להבין איך שני הדברים פועלים כאחד, כי זהו דבר עליון כל כך עד שבני אנוש כמונו מתקשים להבין.

על הבנה זו שואלת הנפש מהשכל בפרק הנוכחי, לשם מה נברא האדם בעולם הזה: אם תכלית האדם היא שיוכל לעשות ככל אשר עולה על רוחו - מדוע יש שכר ועונש? ואם תכלית האדם היא להיות חלק מהבריאה שמגלה את כבוד ה' - מדוע נתן לו ה' את כוח הבחירה? הרי בכך עלול הוא לסטות מהמגמה הזאת ולא לקיים את רצון ה'.

עוד מבקשת הנפש מהשכל, שאף על פי שקשה להבין את היחס בין התנהלות העולם על פי הגזירה האלוהית לבין הבחירה של האדם - מכל מקום האם ישנו הסבר שיקרב את הדבר להבנתו, כדי שנדע איך להתנהל בעולם בהתאם לתכליתו, ואיך לא נאבד גם את העולם הזה וגם את העולם הבא?

המשל לפקידים הממונים על מדינה לשנה אחת מתאר את הטעות שעלול האדם שלא יודע מה תכליתו בעולם לעשות - שיעזוב את העולם בלי להשיג כלום, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא.

כיוון שאנו נמצאים בעולם למשך זמן קצוב, יש שטורחים על מנת ליהנות עכשיו, ונמצא שלא נהנו כלום כי עד שטרחו ואספו יכולת להשיג הנאות, כבר הסתיימה תקופת שהותם בעולם. ויש שטורחים על מנת לצבור זכויות לעולם הבא.

ואם כך מתחדדת השאלה, מהי התכלית שלשמה באנו לעולם? הרי היה מוטב לנו שלא נבראו ומלכתחילה היינו מגיעים לעולם הבא.

הרחבות

• המלך האגואיסט

וְכַאֲשֶׁר יָדַע הַדָּבָר, לֹא נִתְעַסַּק בְּמֵאוּמָה מִמֶּה שֶׁנִּתְעַסַּק בּוֹ הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר זָכְרָנוּ, אֲךָ הִשְׁתַּדַּל וְטָרַח לְהוֹצִיא כָּל דָּבָר יָקָר שֶׁהָיָה בְּעִיר אַחֲרֵת. רַבְּנוּ בַחֲיֵי מִשְׁבַּח אֶת הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא דָאָג לְאִנְשֵׁי הָעִיר אֲלָא לְעֵתִידוֹ, וְעַל פְּנֵי יֵשׁ בְּדַבְרֵי אֲגוּאִיסְטִיּוּת. עַל הַמֶּלֶךְ לְדַאֵג לְאִנְשֵׁי הָעִיר וְלֹא לְטוֹבָתוֹ הָאִישִׁית!

הרב קוק שואל שאלה זו: "כשאנו מתחילים במסילת ישרים ללמוד שיסוד החסידות הוא שהאדם לא נברא אלא להתענג על ד' וליהנות מזויו שכינתו, שזהו התענוג האמיתי והעידון הנצחי, נסלד החוש המוסרי שלנו מפני האיגואיזמוס (אגואיזם), ואהבת התענוג שביסוד זה, ותובעים אנחנו יסוד יותר טהור ונקי משום תערובת הנאה".

בהמשך דבריו הוא מסביר שהתענוגות על ה' אינה נובעת מדאגה עצמית (אגואיזם), אלא מרצון אידיאלי להתקרב לה' ולמלא את הגעגוע של הנשמה. כשהאדם בתחילת דרכו נראה לו הדבר כאגואיזם, מכיוון שהוא אינו מסוגל להבין את העומק של הרצון להתענג באלוהים. אבל כשיתקדם יבין שמדובר ברצון עמוק ואידיאלי. התענוגות זו תובעת מהאדם להיות שלם והיא מטילה עליו אחריות גם כלפי הכלל ואיננה הנאה אישית בלבד.

במשלו של רבנו בחיי באה לידי ביטוי תפיסתו את הגוף כצורר את הנשמה וחסר חשיבות עצמית, כפי שכתב: "וכל אשר נוסף העולם יישוב - נוסף שקלם חורבן" [שער הפרישות ב]. לכן לא נכון לדאוג לבניין העיר (ראה הרחבה - יום ט' אלול).

להצלחה, בריאות ופרנסה טובה: דרוו ויפעת משה ובניהם - ליאור, אלעד ותמר ה"ו

פרק תשיעי

אָמְרָה הַנֶּפֶשׁ: כִּבֵּר נַחְמָתֵנִי בְּמָה שִׁיאֲשַׁתְּנִי מִהַשִּׁיג מִן הַדָּבָר הַזֶּה, לְדַקּוּתוֹ וְעִמְקוֹ עֵינָיו, אֲךָ גִּלָּה לִי סוּד עֵינָיו, וְהַכְּנִיחָה בְּהַעֲמִדְתִּי בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְקָרַב לִי צוּרַת הַהִכָּרַח וְהַצְדָּק כְּכֹל יְכַלְתָּהּ מִן הַדָּרָךְ הַקְּצָרָה, וְלֹא יִהְיֶה עֵינָיו כְּעֵינָיו מִי שֶׁלֹּא הִבִּין אֲפָנֵי טוֹבָתוֹ מִן הַמְּלָכִים, כְּאֲשֶׁר הִגִּיעֵנִי.

והוא, שֶׁבִּקְצַת אֵיזֵי הַדּוֹ עִיר אַחַת, הִסְכִּימוּ יוֹשְׁבֵיהָ לְמִנּוֹת עֲלֵיהֶם אִישׁ נְכָרִי בְּכָל שָׁנָה, וְכַאֲשֶׁר תִּשְׁלַם לוֹ הַשָּׁנָה, יוֹצִיאֻהוּ מִבִּינֵיהֶם וַיִּחְזֹר עַל הַעֲנָן אֲשֶׁר הָיָה עֲלָיו קִדְּם שִׁיתְמַנְהָ עֲלֵיהֶם. וְהָיָה בְּמִתְמַנֵּים עֲלֵיהֶם אִישׁ אֶחָד סָכַל, לֹא יָדַע סוּדָם בּוֹ, וְקִבֵּץ מִמִּנּוֹת, וּבָנָה אֶרְמוֹנוֹת וְחָקְקָם, וְלֹא הוֹצִיא מְעִירָם דָּבָר, וְהִשְׁתַּדַּל לְהַבִּיא כָּל אֲשֶׁר הָיָה לוֹ חוּץ לְעִיר, מִמּוֹן וְאִשָּׁה וּבָנִים, אֲלֵיהָ. וְכַאֲשֶׁר נִשְׁלַמָּה לוֹ הַשָּׁנָה, הוֹצִיאֻהוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר הַהִיא נְעוּר וְרוּק מִן הַכֵּל, וְהִפְרִידוּ בֵּינוֹ וּבֵין כָּל מִה שֶׁבָּנָה וְקָנָה תַּחֲלָה וְסוּף, וְלֹא מִצָּא בְּצִאתוֹ מֵאוּמָה מִכָּל מִה שֶׁהָיָה לוֹ בְּעִיר וְחוּצָהּ לָהּ. וְהָיָה מִתְחַרֵּט וּמִתְאַבֵּל עַל טָרְחוֹ וְהִשְׁתַּדְּלוּתוֹ בְּמָה שֶׁבָּנָה וְקִבֵּץ, וְהָיָה לְזוּלָתוֹ.

וְאַחַר כֵּן הִסְפִּימָה דַּעְתָּם לְמִנּוֹת עֲלֵיהֶם אִישׁ נְכָרִי נִלְבָּב וְנָבוֹן. וְכַאֲשֶׁר נִתְמַנָּה עֲלֵיהֶם, בָּחַר מֵהֶם אִישׁ אֶחָד וְהִטִּיב אֵלָיו, וְשָׂאֵל אוֹתוֹ עַל מִנְהַגֵי הָאֲנָשִׁים וְדַתֵּיהֶם עִם מִי שֶׁנִּתְמַנָּה עֲלֵיהֶם קִדְּם, וְגִלָּה לוֹ סוּדָם וְדַעְתָּם בּוֹ. וְכַאֲשֶׁר יָדַע הַדָּבָר, לֹא נִתְעַסַּק בְּמֵאוּמָה מִמֶּה שֶׁנִּתְעַסַּק בּוֹ הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר זָכְרָנוּ, אֲךָ הִשְׁתַּדַּל וְטָרַח לְהוֹצִיא כָּל דָּבָר יָקָר שֶׁהָיָה בְּעִיר הַהִיא לְעִיר אַחֲרֵת, וְשֵׁם כָּל מִכְמֵנָיו וּמְחַמְדָיו בְּזוּלָתָהּ, וְלֹא בָטַח בְּגִדְלָתָם וּבְכַבּוּדָם, וְהָיָה בֵּין הָאֲבָל וְהַשְׂמֻחָה כָּל יְמֵי עַמְדוֹ בְּעִיר, מִתְאַבֵּל בְּמַהֲרֵי יוֹתֵר וְיִצְיָאוֹ מֵאֲתָם, וְעַל שִׁמְעֵט בְּעֵינָיו מִה שֶׁמוֹצִיא מִן הַחֲמוּדוֹת, כִּי אִם הָיָה עוֹמֵד הָיָה מוֹצִיא יוֹתֵר, וְהָיָה שִׂמְחָ בְּצִאתוֹ מִהָרָה מִמֶּנָּה לְהִתְיַשֵּׁב בְּמִקוֹם אֲשֶׁר שֵׁם שֶׁם הַחֲמוּדוֹתָיו, וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּאֲפָנֵי תוֹעֵלוֹתָיו וּמִינֵי הַנְּאוֹתָיו בְּלֵב שֶׁלֹּם וְנֶפֶשׁ בְּטוּחָה וְהַתְמַדָּת עֵינָיו. וְכַשֶּׁשְׁלַמָּה שְׁנָתוֹ, לֹא דָאָג עַל צִאתוֹ מֵאֲתָם, אֲךָ מִהָרָה לְדָבָר בְּשִׂמְחָת לֵב וּבִסְבָּר פְּנִים, מִשְׂבַּח מְעֻשָּׂה וְהִשְׁתַּדְּלוֹתוֹ, וְהִלָּךְ לְטוֹבָה רַבָּה וְכַבּוּד גָּדוֹל בְּשִׂמְחָה מִתְמַדָּת, וְשִׂמְחָ בְּשִׁנֵּי הָעֵינָיִם, וְהִגִּיעַ אֶל תְּאוֹתוֹ בְּשָׁנֵי הַמְּקוֹמוֹת.

וְאַנִּי יִרְאָה שִׁיִּקְרָנִי מִקֶּרֶה הַכְּסִיל, אֲשֶׁר יַגַּע בְּשָׁנֵי הָעֵינָיִם, וְהַפְסִיד בְּשָׁנֵי הַמְּקוֹמוֹת, וְכִינּוֹן שְׁחִנֵּי הָאֵל אוֹתָהּ, הוֹרִנִי וְהִרְאֵנִי עֵינָיו, וְמָה שֶׁעֲמַדְתָּ עָלָיו מְסוּד דְּבָרֵי וְאֲפָנֵי תַּקְנֵתִי.

אָמַר הַשֶּׁכֶל: כִּבֵּר סִפְרָתְךָ בְּמִשְׁלַח שֶׁהַבָּאֵת צוּרַת עֲמַדָּךְ בְּעוֹלָם, וְכִי עֵינֶיךָ בּוֹ כְּעֵינֵי הַמְּלָכִים אֲשֶׁר זָכְרָתָ, וְכִבֵּר הַתְּבַרֵּר אֲצִלְךָ גְּרוּתָךְ וּמַהֲרֵי יוֹתֵר, וְאֵת צִרְיָה שֶׁתַּעֲשֵׂי מִה שֶׁעֲשָׂה הַנְּלָבָב הַנְּבוֹן, שֶׁהָיָה עֵינֶיךָ כְּעֵינָיו, וְאִם תִּטֵּי מִמּוֹנָו, אֵין לָךְ תוֹעֵלַת דְּבָרֵי וְלֹא הִנְאָה בְּקִלְצָתִי.

אָמְרָה הַנֶּפֶשׁ: לֹלִי חֲפָצִי בְּדָבָר, לֹא הֵייתִי חוֹקֶרֶת עַל מִה שֶׁנֶּעְלַם מִמֶּנִּי מְעַנְיָנִי.

נַחְמָתֵנִי - התישבה דעתי. **הַדָּבָר הַזֶּה** - בירור סתירת הגזירה והבחירה. **מִן הַדָּרָךְ הַקְּצָרָה** - בקיצור דברים. **הִגִּיעֵנִי** - נאמר לי הסיפור דלהלן. **נְכָרִי** - זר, שאינו מבני העיר. **וַיִּחְזֹר עַל הַעֲנָן וְכוּ'** - המלך המפוסטר יחזור להיות כאחד האדם. **סוּדָם בּוֹ** - שעתידיים לסלקו בסוף השנה. **נִלְבָּב** - פיקח. **מִי שֶׁנִּתְמַנָּה וְכוּ'** - המלך הקודם. **בְּזוּלָתָהּ** - בעיר אחרת. **וְהָיָה** - הייתה הרגשתו. **עוֹמֵד** - נשאר בעיר זמן רב. **בְּשָׁנֵי הָעֵינָיִם** - השתדלותו בעיר וצאתו ממנה. **אוֹתָהּ** - השכל. **גְּרוּתָהּ וְכוּ'** - בעולם הזה.

בקשת הנפש להבין מטרת בריאתה

השכל שמלך במשך שנה

החכם שמלך במשך שנה

ביאורים

הקב"ה נתן לאדם כוחות ואפשרות להשתמש בהם כפי שיחפוץ. הוא אינו מתערב לאדם במעשיו, שאותם מנהל רצון האדם לבדו. רבי חיים מוולוז'ין כותב [נפש החיים א, א-ג] שכוונת התורה באומרה "ויברא אלוהים את האדם בצלמו" היא שלאדם יש צד הדומה לבוראו בכך שניתנה לו הבחירה. בכיכול הפקיד הקב"ה את העולם בידי האדם והוא המחליט כיצד להשתמש במה שלפניו, ולמעשיו אף יש השפעה על כל הבריאה, פיזית אך גם רוחנית.

כמובן שהתכלית שלשמה נתן הקב"ה באדם את כוח הבחירה היא שיבחר בטוב, יקיים מצוות ויתקרב לה', ולכן ברא הקב"ה את כל הבריאה סביב האדם, כדי שיוכל להשתמש בה לשם ה'. גם לאכילה ושאר צרכי האדם יש תפקיד והוא לתת באדם כוח ויכולת לעבוד את בוראו. כשהאדם חי בהתאם לתכליתו, גם צרכיו החומריים נהפכים להיות חלק מהתכלית, כיוון שמטרה אחת לכל כוחותיו.

האדם עלול ליפול בטעות ולשכוח מהי התכלית ומה רק אמצעי. על כן מזכיר השכל, שהאדם במהותו לא שייך לעולם הזה, שהרי העיקר בו הוא הנשמה, והעולם הזה הוא רק מסגרת זמנית המאפשרת לו להוציא לפועל את תכליתו. גם לאחר שיעבור האדם מן העולם, לא יישאר בנשמתו כל רושם אמיתי ממנו, שהרי העולם הזה הוא זמני וחולף והנשמה היא נצחית.

בנקודה זו בא לידי ביטוי תפקיד השכל. השכל הוא הכוח הכי מופשט באדם. הוא המקשר בין האדם שבעולם הזה, לבין העולם העליון. השכל הוא בעל הבנה, והוא משיג את התכלית האמיתית של חיי האדם, על ידי לימוד והתבוננות. תפקידו לשכנע את הרצון לפעול על פי האמת אותה הוא השיג, ואז יבחר בטוב. תפקיד נוסף לשכל הינו להראות לאדם את הדרך הנכונה בעבודת ה', איזה מעשה יקרב לה' ואיזה ירחיק, ואיך להשתמש בכל דבר בצורה נכונה לצורך עבודת ה'. הבחירה החופשית היא האם להישמע לעצתו של השכל, היועץ החכם, או להמרות את עצתו ולשמוע בקול היועץ השני, כוח התאוה.

הרחבות

• השמעת מעשי האדם על העולמות העליונים

יכתב סופר המעשים הטובים כל תנועותיו המתרות בכלל המעשים הטובים. רבנו בחיי מלמד אותנו שכל מעשי האדם נרשמים בין בסיבת ובין בגלוי. משמעות דברים אלו היא, שלכל מעשה שהאדם עושה יש השפעה בעולמות העליונים.

בעל נפש חיים מסביר דבר זה: "כך, בדמיון זה כביכול, ברא הוא יתברך את האדם, והשליטו על רפי רבון (רבי רבבות) כוחות ועולמות אין מספר, ומסרם בידו שיהא הוא המדבר (מוביל) והמנהיג אותם, על פי כל פרטי תנועות מעשיו ודיבוריו, ומחשבותיו... כי במעשיו ומחשבותיו הטובים הוא מקיים ונותן כוח בכמה כוחות ועולמות עליונים הקדושים, ומוסיף בהם קדושה ואור" [נפש החיים א, ג]. כשאלוהים ברא את האדם בצלמו הוא נתן לו כוח "לברוא את העולם" ולהשפיע עליו על ידי מעשיו. כשהאדם מקיים מעשים טובים - הוא מוסיף אור למעלה. וכן ח"ו להיפך.

בדרשותיו הוא מוסיף וממשיל את הדבר לחבל: "זוה שכתב: "יעקב חבל נחלתו" [דברים לב, ט], כמו חבל שראשו קשור למעלה וסופו מגיע למטה, וכשמנענע סוף החבל למטה מתנענע גם הראש העליון הקבוע למעלה, לכך תפילתם נשמעת" [דרוש לסליחות תקע"ב]. בינינו לבין הקב"ה קשור "חבל", אדם העושה מעשה טוב, מנענע את ראש החבל למטה, וממילא הדבר משפיע גם על ה"למעלה".

לעילוי נשמת מרן הרב אברהם יצחק הכהן בן הרב שלמה זלמן קוק זצ"ל

והבורא יתברך צוה השוערים והנגידים והפקידים והעבדים והיועצים והמשרתים והמשפשים לשמע לה ולעמוד למצותה עד קץ ידוע, אלא בענינים מיוחדים, בארם להם בעת התחברותם אליה, והם: ענין ההכרח ומקום הגזרה.

והתיר לה להשתמש בכלם בתקנת גופה, ובכל מה שהשליטה לעשותו בעולם הזה, על פנים ידועים ובענינים מיוחדים, והם כל המצות השכליות והשמעיות והמותרות. ואמר לה:

כל אשר שמתי בידך והשליטתיך להשתמש בו בעולם הזה, אל ישיאך, כי לא יוסיף לך בעצמך מאומה ולא יגרע, ולא תגיע אליך ממנו הנאה ולא צער, אף הם דברים מתחדשים על גופך מבית או מחוץ, אין דבר מהם לצרכך, והם ממך פשליא מן הנלד וקבלת הביצה מן האפרח.

ואם תביני ותשפילי פונתי בך וטובתי עליך, ותבחרי בעבודתי, ותרחקי מהמרותי בהנהגת כל מה שהשליטתיך בו, אעלך אל הגדולה שבמעלות בחירי וסגלתי, ואקרבך אל רחמי ואלבישך זיו כבודי. ואם תבחרי בהמרותי, אענשך ענש גדול ואענך עני ארף.

ואם תסכלי אפני השמוש בהם באחד מן הדברים אשר חיתתיך בהם בעבודתי, מפני טרדתך בגופך ועסקיו אשר נסיתיהם בהם, הנה יחדתי לך יועץ חכם נאמן, כשתשאלו עצתו יורה אותך, ואם תתעלמי ועירר, והוא השכל. התייעצי עמו בכל דבריה, כי הוא יצוה להשתמש בכל העומדים לפניך באפני עבודתי, ותשבנה המדות המגנות משבחות, כאשר יעשה הרופא החכם שמשמש בסמים שדרךם להזיק בתועלת הגופות, פסמים המקימים וזולתם.

ואם תהיי על הדעת הזאת, ותגבירי שכלך, ותשמעי לעצתו, יכתב סופר המעשים הטובים כל תנועותיו המתרות בכלל המעשים הטובים, ותהיינה נוספות עליהם, ויהיו כל שמשיך עוזרים לך בעבודתי. ואם תמרי את עצתו ותטי לדעת היועץ השני, שהוא כנגדו בכל עניניו, ותשתמשו בהם כאשר ייעצך, תשבנה מדותיהן המשבחות מגנות, כרופא הכסיל אשר ימית בסמים המועילים, מפני סכלותו באפני שמושם, ויכתב סופר הרעות כל תנועותיו המתרות בכלל רעותיה, ותהיינה נוספות עליהן.

ותמצאי עוזריך ושמשיך ומשרתיך וכל מי שתפגעי בו מספמים על רצונך ומפיקים חפציה, ותוסיפי בהם שמחה וששון.

קץ ידוע - יום הפטירה. **אלא** - מלבד. **בענינים מיוחדים** - ישנם מצבים מיוחדים שה' גזר על מעשי האדם, ומעשיו אינם בשליטתו. **גופך** - קיום בריאות הגוף. **שהשליטה** - נתן לך שליטה באפשרותך. **פנים ידועים** - באופנים שעל פי ציווי התורה. **ובענינים** - בתנאים. **ישיאך** - יסיתך. **לך בעצמך** - לנשמה עצמה. **רחמי** - אהבתי. **תסכלי** - לא תדעי. **העומדים לפניך** - חושי ואברי האדם. **ותשבנה** - תתהפכה. **בתועלת** - לשם תועלת. **המותרות** - דברי הרשות לקיום גופו. **בכלל המעשים הטובים** - מפני שחיוזק גופו אמצעי לקיום מצוות. **היועץ השני** - התאוה החומרית. **כנגדו** - כנגד היצר הטוב.

ביאורים

בימים האחרונים ראינו שהגוף ממלא תפקיד מרכזי בהתקרבות אל ה', בכך שהוא הכלי המוציא לפועל את המצוות. אמנם הקב"ה משתמש בגוף גם כדי להיות גורם מתריע לאדם כאשר הוא מתרחק מהדרך הישרה. כשהקב"ה רוצה שהאדם יתקן דרכיו, לעיתים מביא הקב"ה מחלה על אחד מאיבריו של האדם, כדי לעורר את האדם לשוב. אם ישוב האדם אל ה', גופו יבריא והוא ישוב לאיתנו. משפטי ה' הם הן על הנגלה והן על המחשבות הנסתרות בפנימיות ליבו של האדם.

כל זה הוא חלק מכך שהקב"ה "מפליא לעשות" (ברכת אשר יצר) בחיבור שהוא יצר בין הנשמה לגוף, שרק על ידי חיבור זה יכולה הנשמה לבחור בטוב ולהתקרב אל ה', ולזכות בשכר על פועלה.

החיבור בין הנשמה לגוף הוא זמני. כשמסתיימת תקופת הנסיון של האדם, בו ניתנה לו האפשרות לבחור בטוב, נפרדת הנשמה מהגוף, הגוף החומרי כלה והנשמה נשאת ומקבלת שכר על מה שעשתה. כמובן שאין הכוונה לשכר של הנאות חומריות, כמו ילד שמקבל סוכריה כי התנהג יפה, שהרי כשיסתלקו מהאדם כוחות הגוף, אין כל משמעות להנאות הגוף אלא עיקר העיקרים הוא הקירבה לה'. השכר המגיע לאדם שעמל בעולם הזה ובחר בדרך הטובה המקרבתו לה', הוא שבעולם הנצחי קירבתו לה' תהיה גבוהה יותר. על האדם להכיר טובה לה' על עצם בריאתו, על העמדת גופו לשרתו, ואפילו על חוליו ופטירתו, שהכל נעשה בתכנית אלוהית מופלאה לטובת האדם. לסיכום, בפרק זה ראינו את התכלית שלשמה הושם האדם בעולם הזה, לעמוד בנסיון, לבחור בטוב ובכך להתקרב אל ה'. לשם כך הכין בשבילו הקב"ה עולם מלא, בו יש לאדם צרכים חומריים, תאוות חומריות שמושכות אותו, ומצד שני הוא יכול להשתמש בכל מה שיש בעולם ככלי לעבודת ה'. הכוח העיקרי ששם הקב"ה באדם הוא השכל, שיורה את דרך הישר. ע"י שיבחר האדם בטוב ויתקרב אל ה', יזכה האדם, לאחר שיסיים את תפקידו בעולם, לקבל את השכר המגיע לו על עמלו.

הרחבות

• חולי הגוף הוא חולי הנפש

ואם תקיצי ותשובי אליו, יצוהו לשוב לעבודתך, וירפא גופך. מדבריו של רבנו בחיי עולה שאדם נהיה חולה מכיוון שהוא אינו מקיים את רצון ה'. אם יחזור האדם בתשובה - מיד ישוב האיבר לאיתנו ויתרפא האדם.

בעקבות הבנה זו פסק הרמב"ן שאסור לאנשים ללכת לרופאים, שהרי סיבת החולי היא התרחקות מה', וממילא הרפואה תבוא על ידי התקרבות אליו: "הכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינים בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל... אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים. ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם?... אילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים" [ויקרא כו, יא] (דעת הרמב"ן היא יחידאית, השווה למשל את דעת הרמב"ם בפירושו למשנה פסחים ד, י).

נחלקו האחרונים האם דעת הרמב"ן היא רק בזמן שיש בישראל נבואה או גם בימינו. האבני נזר [חומ"מ קצג] סובר שגם בימינו מי שבטוח בה' אינו צריך ללכת לרופא, כיוון שכוונת הרמב"ן היא שהצורך ללכת לרופא תלוי בביטחון האדם בה'. הרב עובדיה יוסף [יחוד"א, עא] כותב שהרמב"ן דיבר רק כשהייתה נבואה בישראל, אבל היום חייבים ללכת לרופא (וכן כתבו החיצ"ן אליעזר ורוב הפוסקים). (להרחבה בשיטת הרמב"ן ראה הרחבה - יום י"א אלול)

לעילוי נשמת הראל בן דניאל ז"ל

הנסתר גלוי אצל הבורא
וְכַל זֶה צֶדֶק מְבוֹרָאךָ עַל בְּחֵרָךְ הַמְרוֹתוֹ מְעוֹבְדָתוֹ, אוֹ עוֹבְדָתוֹ מְהוֹרָתוֹ בְּמִצְפּוֹנָךְ וּבְכַוְנָתָךְ בְּסִתְרָךְ, כִּי הַנְּגִלָה וְהַנְּסִתָּר מִמּוֹךְ שְׁוִים אֶצְלוֹ, וְהוּא יְגַמְלֶךָ עַל מַה שֶּׁהַשְּׂקִיף עָלָיו מִמּוֹךְ מְכַל זֶה, וְאִם נֶעְלַם מִבְּנֵי אָדָם. הֲלֹא תֵרְאִי, כִּי הִדִּין הוּא דָן כְּפִי מַה שֶּׁנִּתְקַיֵּם אֶצְלוֹ, אִם בְּעֵדִים אוֹ בְּחוּשָׁיו, וְאִם הִיָּה מִתְקַיֵּם אֶצְלוֹ מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּמִצְפּוֹנַיִם, הִיָּה דָן עָלָיו. וְהַבּוֹרָא יִתְבַּרַּךְ שִׂידִיעָתוֹ בְּכָל שְׁוָה, מִן הַדִּין הוּא שִׂישְׁפֹּט כְּפִי יְדִיעָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב (דְּבָרִים כט, כח): "הַנְּסִתְרוֹת לִי אֱלֹהֵינוּ".

הבורא מעניש בחולי
וְכִשְׂרִיצָה הַבּוֹרָא לְהַעִיר אוֹתָךְ וּלְהוֹכִיחֶךָ, יִצְוֶה אֶחָד מִן הַמְּשֻׁרְתִּים לְהִסְתַּלֵּק מִעֲבוֹדָתְךָ, וְיַחְלֶה הָאָבֶר הַהוּא מִגּוֹפֶךָ, אוֹ שְׁנַיִם אוֹ כָּלם, וְיַחְלֶה וְיִדְוֶה עַד עַת יְדוּעַ. וְאִם תִּקְיָצִי וְתִשׁוּבִי אֵלָיו, יִצְוֶה לְשׁוֹב לְעֲבוֹדָתְךָ, וְיִרְפָּא גּוֹפְךָ, וְיָשׁוּב לְעֵינָיו הָרֵאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב (תְּהִלִּים קז, ט): "אֲלֹהִים מִדְּרָךְ פִּשְׁעִם וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ, כֹּל אֲכַל תִּתְעַב נַפְשָׁם וְיִגְיְעוּ עַד שְׁעָרֵי מָוֶת, וְיִזְעַקוּ אֶל יי בְּצַר לָהֶם מִמִּצְקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם, יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם".

סיום ימי העולם הזה
וְכֹאשֶׁר יִשְׁלְמוּ יְמֵי נְסִיוֹנְךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה, יִצְוֶה הַבּוֹרָא יִתְעַלֶּה כָּל מִי שֶׁזְכָּרְנוּ מִן הַפְּקִידִים וְהַשְּׂמֻשִׁים וְהַשׁוֹעֲרִים וְהַעֲבָדִים וְהַמְּשֻׁרְתִּים לְשׁוֹב מְעַלְיָךְ, וְיִנְתַּקוּ הַקְּשָׁרִים וְהַמִּצְוָעִים אֲשֶׁר בִּינְךָ וּבֵין גּוֹפְךָ, וְתִשׁוּבִי אֶל עֵינֶיךָ הָרֵאשׁוֹן, וְיִשְׁאַר גּוֹפְךָ אֵין תְּנוּעָה לוֹ וְלֹא הַרְגָּשָׁה, וְיָשׁוּב גַּם הוּא לְעֵינָיו הָרֵאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֶכֶם (קֹהֶלֶת יב, ט): "וְיָשׁוּב הַעֶפֶר עַל הָאָרֶץ כִּשֶׁהִיָּה וְהָרוּחַ תִּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נָתַנָּה". וְיִרְאוּ לָךְ פְּנֵי מַעֲשֵׂיךָ וּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ וְחַפְצֶיךָ, וְיָמָה שֶׁבְּחִרְתָּ וְהִטְרַדְתָּ נִפְשֶׁךָ בּוֹ בְּעוֹלָמְךָ, וְיִהְיֶה הַגְּמוּל כְּפִיָּהוּ.

וְכִבְדֵּךְ הַזֶּהִירָךְ עַל זֶה וְהִתְרַךְ בְּךָ עַל יְדֵי שְׁלוּחָיו וּגְבִיָּאָיו וְתוֹרָתוֹ הַנְּאֻמָּנָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֶכֶם (מִשְׁלֵי כב, יזכ"א): "הֵט אֲזַנְךָ וּשְׁמַע דְּבָרֵי חֲכָמִים וְלִבְךָ תִּשְׁתִּי לְדַעְתִּי, כִּי נַעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ. הֲלֹא כְתַבְתִּי לָךְ שְׁלֹשִׁים בְּמַעֲצוֹת וְדַעְתִּי, לְהוֹדִיעַךָ קִשְׁט אֲמָרֵי אֲמַת לְהַשִּׁיב אֲמָרִים אֲמַת לְשִׁלְחֶיךָ".

וְכַל זֶה - השכר והעונש. **ממך** - שלך. **ואם** - ואף אם. **שונתקים** - נתברר. **שונתקים יתענו** - סובלים הם מחמת עוונותיהם. **ישלמו** - ביום המיתה. **ויראו לך** - בעולם הנשמות. **נעים** - נעימות בעולם הבא. **תשמרם** - את המצוות.